

Caspar Cillekens, *Last van het verleden. De Sphinx en Maastricht* (Zwolle: WBOOKS, 2024). 223 pp. ISBN 9789462586239.

DOI: 10.52024/k7qcma53

Last van het verleden. De Sphinx en Maastricht vloeit voort uit het promotieonderzoek van Caspar Cillekens aan het Sociaal Historisch Centrum voor Limburg. In dit boek, gericht op een ruim publiek brengt historicus en journalist Cillekens ondernemingsgeschiedenis, arbeidsgeschiedenis en lokale geschiedenis samen. Hij verweeft het verhaal van de aardewerfabriek De Sphinx met de bredere geschiedenis van Maastricht. Het uitgangspunt is de vaststelling dat de Maastrichtse gemeenschap begin eenentwintigste eeuw, maar eigenlijk gedurende de hele levensloop van het bedrijf, een complexe relatie heeft met De Sphinx, met sterke tegenstanders en even zo sterke medestanders. Met zijn onderzoek wil de auteur de bestaande historiografie over het bedrijf vervolledigen en verdiepen door aandacht te besteden aan de arbeiders die het bedrijf vorm gaven, en aan de relatie tussen het bedrijf en de Maastrichtse gemeenschap.

In het eerste hoofdstuk schetst de auteur in grote lijnen de negatieve beeldvorming die in de tweede helft van de twintigste eeuw onder de inwoners van Maastricht leefde over De Sphinx. Aan deze reputatie liggen verschillende oorzaken ten grondslag, waaronder (uitspraken over) kinderarbeid eind negentiende eeuw, ontslagrondes in de jaren 1930, lage lonen, het idee van ongezonde werkomstandigheden en het ontbreken van een HR-beleid. In het tweede hoofdstuk wordt hierop verder geborduurd door ruime aandacht te besteden aan een historische optocht die in 1905 plaatsvond, met een praalwagen voor het bedrijf. Hier wordt vervolgens de stap gezet naar de ontstaansperiode van de Regout-bedrijven in 1827, toen Petrus Regout een glasslijperij oprichtte. De geschiedenis van De Sphinx in de negentiende eeuw is eerder beknopt, wellicht door de beperkingen van de bronnen. De auteur wijdt het derde en vierde hoofdstuk aan het personeelsbestand en de arbeidsverhoudingen in het bedrijf en de ruimere regio in de jaren 1910 en 1920. De volgende hoofdstukken bouwen hier chronologisch op verder, met aandacht voor de economische ontwikkeling van het bedrijf en de arbeidsverhoudingen in de jaren 1930 en 1940. De auteur beschikte over heel wat bronnenmateriaal voor de periode vanaf de jaren 1950 de tot en met de jaren 1970, en besteedt dan ook ruim aandacht aan deze decennia. Hoofdstukken acht tot en met achttien

zijn hieraan gewijd, met aparte hoofdstukken voor de jubileumviering van 125-jaar Sphinx en de discussies rond het plaatsen van een standbeeld voor stichter Petrus Regout.

Rode draad in de levensloop van het bedrijf vormt het grote personeelsverloop. Belangrijke bronnen zijn de onderzoeken van de Dienst voor Bedrijfsenquêtes en een ingenieursbureau die de ervaringen van het personeel binnen het bedrijf blootleggen. Deze onderzoeken leggen de vinger op de wond wat betreft de slechte reputatie van De Sphinx. Moeilijkheden om lokaal personeel te werven leiden tot rekruteringsacties in de ruimere omgeving en over de grens in Belgisch Limburg. Meer dan eens wordt ook een poging gewaagd met gastarbeiders, echter met weinig resultaat. Daarnaast worstelt het keramiekbedrijf in deze periode voortdurend met de positie op de markt. De verkoop van huishoudelijk aardewerk loopt steeds verder terug en ook de afdeling sanitair kent ups en downs. De moeilijkheden leiden in 1974 tot een overname van het voormalige familiebedrijf door Reed International. Hoofdstukken negentien en twintig bieden vervolgens een blik op De Sphinx als onderdeel van een multinational, waarbij de lokale verankering nog van weinig waarde is. In 2009 wordt het bedrijf opgedoekt. Nochtans blijft de geschiedenis van De Sphinx onlosmakelijk verbonden met de Maastrichtse samenleving, zo getuigen verschillende initiatieven op de voormalige fabriekssite.

In deze publicatie brengt Cillekens een grondig onderzoek naar De Sphinx waarbij hij talrijke bronnen raadpleegde en samenbracht. Het onderzoek steunt voornamelijk op de rijke archieven van de verschillende bedrijfstakken van De Sphinx die bewaard worden door het Sociaal Historisch Centrum voor Limburg, en werd aangevuld met archieven van arbeidersbewegingen, werkgeversorganisaties, de Kamer van Koophandel enzovoort. Dit leidde tot een bijzonder gedetailleerde beschrijving van de bedrijfsgeschiedenis en voornamelijk het personeelsverloop van De Sphinx. Geregeld worden vergelijkingen met andere gelijkaardige bedrijven in de regio gemaakt om zaken zoals het aantal werknemers, het personeelsverloop, de binnen- en buitenlandse personeelsrekrutering en de reputatie van het bedrijf in perspectief te plaatsen. De talrijke interviews vormen waardevolle bronnen om het totaalplaatje van het bedrijf te schetsen en maken de geschiedenis levendiger. Ze zorgen ook voor een luchtige tekst. Cillekens ging grondig te werk door diverse bronnen en mondelinge geschiedenis met elkaar te combineren. Helaas leidt dit voornamelijk tot een beschrijving en is de tekst weinig analytisch. Het is enigszins jammer dat er niet voor een

notenapparaat gekozen werd, maar dit is een begrijpelijke keuze voor dergelijk publieksgericht boek. De verantwoording en verwijzingen bieden hierop een antwoord door de belangrijkste bronnen en literatuur per hoofdstuk weer te geven. De appendix met een beknopt overzicht van Petrus Regout en zijn nazaten en het namenregister ondersteunen heemkundigen en familiekundigen, en bieden extra houvast bij de tekst.

De opbouw en samenhang van het boek is enigszins onduidelijk. De hoofdstukken volgen elkaar ongeveer chronologisch op, met daarnaast ook de keuze voor een zekere thematische invulling. Dit is een keuze die te verantwoorden is en het onevenwicht tussen de beschikbare bronnen voor de levensloop van het bedrijf kan ondervangen. De afbakening en samenhang binnen de hoofdstukken en tussen de hoofdstukken is echter niet steeds helder en weinig overzichtelijk. Zo loopt de inhoud van onder meer hoofdstuk drie en vier enigszins door elkaar. Door bovendien geregeld te springen in de chronologie wordt de lezer soms op het verkeerde been gezet. Dit bemoeilijkt een heldere analyse van de levensloop van het bedrijf. Ook binnen hoofdstukken is de opbouw niet steeds logisch en ontbreekt er vaak samenhang onder de tussentitels. Hoofdstuk twaalf, *Fusie uit noodzaak*, behandelt bijvoorbeeld onder de tussentitel 'peil opzichters' niet enkel het niveau van de opzichters maar ook de verkoop- en advertentiestrategieën van De Sphinx. Wat meer aandacht voor het redactionele proces had deze beperkingen kunnen voorkomen.

Dit grondig onderbouwde boek blijft vlot leesbaar dankzij de toegankelijke stijl en journalistieke pen van Cillekens. Deze publicatie vormt kortom een waardevolle reconstructie van de levensloop van De Sphinx, maar biedt de lezer ook meer inzicht in de bredere geschiedenis van fijnkeramische sector en van Maastricht, met bijzondere aandacht voor de arbeidsverhoudingen, en de relatie tussen het bedrijf en de stad waarin ze ingebed was.

Kim Descheemaeker, Liberas vzw